

3 Франкл В. Человек в поисках смысла. — М.: Прогресс, 1990.- С.288.

4 Рубінштейн С.Л. Основы общей психологии. В 2 тт.- Т.2 — М.: Педагогика, 1989.- С.241.

5 Рувинский Л.И. Самовоспитание чувств, интеллекта, воли. — М. : Знание, 1989.- С.17.

6 Маслоу А. Мотивация и личность. Нью-Йорк, 1970. Из книги: Курс практической психологии, или как научиться работать и добиваться успеха. — Ижевск, 1996. — С.86.

Т.О. Бодрова,

*Національний педагогічний
університет імені М.П. Драгоманова*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОПАНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ СТУДЕНТАМИ ПЕДВУЗІВ

Культурна спадщина — явище процесуальне, динамічне, яке не зводиться до статичного витвору з матерії, ідей, духу. Воно існує в часі і просторі культури, постійно видозмінюючись серед безлічі інтерпретацій, трактовок, осмислень. Адже кожне покоління вступає до життя в світ предметів і відношень, знаків і символів через досвід, що був накопичений людством до нього. Це — закономірність культурного життя.

Вчені стверджують, що духовні цінності конституюються в феномен «національна спадщина» як вираз культурного та історичного в його індивідуально-неповторному, етнічно-своєрідному відбитті. Адже історія — це не тільки те, що минуло. Нею пробуджуються інваріантні, «наскрізні» цінності народу — те, до чого ми належимо завжди (національні архетипи, традиції, обряди). Історичний поступ народу неможливий без активної передачі досягнень культури новим поколінням. Отже, успадкування

ням ми можемо назвати процес відтворення людської культури в її потенційності і вільному розвитку людських сутнісних сил. (В.П.Іванов, В.П.Козловський, К.Н.Бистрицький).

Процес успадкування культури передбачає, з одного боку, засвоєння кожним новим поколінням раніше створеного культурного досвіду, з іншого – його подальший розвиток. Таким чином, досвід людства, перевтілюючись у знання, вміння, цінності окремих особистостей, тобто, актуалізуючись, через продукти їх діяльності знов повертається, вже збагачений, у світ культури. Тому успадкування на особистісному рівні ми називаємо актуалізацією. Таким чином, *актуалізація* – це засвоєння культурного досвіду людства, що здійснюється кожною особистістю в самобутній, специфічній формі в залежності від її індивідуальної своєрідності та рівня розвитку сутнісних сил (знань, умінь, цінностей).

Розглядаючи культурну спадщину з педагогічних позицій, слід зазначити, що вона має безпосереднє відношення до навчання та виховання, так як вміщує в собі людський досвід, на якому вчиться підростаюче покоління. Тому спадщина – феномен не тільки філософії, а й педагогіки. Вона складає певною мірою зміст освіти, є одним із засобів широкого педагогічного впливу на молодь.

Зосередимо свою увагу на деяких питаннях професійної підготовки вчителів музики, зокрема на теоретичних аспектах опанування студентами українських музично-педагогічних джерел.

З метою більш системного та ефективного опанування студентами цих джерел, вважаємо за доцільне звести їх до одного поняття – «українська музично-педагогічна спадщина» (скорочено УМПС). До УМПС відносимо твори діячів національної музичної культури та педагогіки, створені з навчальною або методичною метою для використання в практиці музичного вихован-

ня. З УМПС ми пов'язуємо імена таких видатних українських митців, вчених-просвітителів, як П.Юркевич, М.Лисенко, В.Сокальський, Ф.Колесса, М.Леонтович, К.Стеценко, Я.Степовий, П.Козицький, Л.Ревуцький, В.Верховинець, С.Людкевич та ін.

Дослідження музично-педагогічних джерел минулого в їх єдності має, на нашу думку, глибокий професійний сенс, адже увага студентів в процесі їх успадкування спрямована на матеріалізовані продукти діяльності (збірки, підручники, методичні матеріали, посібники, окремі музичні твори), які і складають зміст УМПС. Розглянемо змістовний аспект УМПС в контексті змісту більш загального явища – культурної спадщини.

У питанні про зміст спадщини в суспільстві стихійно склалися точки зору: з одного боку, до спадщини відносять все, що створено людством в минулі часи, з іншого – спадщиною називають частину культури, яка класифікується тими або іншими епохами як культурне досягнення, що виступає мірою людяності, саморозвитку, свободи, цінності.

Керуючись останнім визначенням цього феномену, логічно зазначити, що далеко не всі витвори людської діяльності можуть вийти до спадщини. Слід говорити про існування певних соціокультурних умов «причетності» до людських утворів, що пройшли випробування часом, не втративши своєї «потенційної цінності». Адже ставлення до культурної спадщини формується історично в залежності від певних норм і вимог кожної епохи.

Спираючись на наукову позицію Л.Н.Когана та Л.С.Зеленова щодо поділу всієї культури на дві частини – актуальну та потенційну, ми вважаємо за логічне перенесення цієї класифікації і на явище музично-педагогічної спадщини. До актуальної відійде частина спадщини, що зберегла своє актуальне значення до наших днів, продовжуючи функціонувати і впливати на сучасників.

Потенційною ж будемо називати спадщину, явища якої в минулому втратили свою цінність або за певних причин ще не стали актуальними. Зазначимо, що межі цих двох утворень не є стійкими. Навпаки, вони визначаються безперервною мінливістю у «великому часі культури», їх елементи можуть переходити з одного стану в інший в залежності від культурно-історичної ситуації, що складається на момент актуалізації конкретних джерел або явищ. Прикладом сказаного вище може послужити доля таких цінних джерел української музичної педагогіки, як «Молодощі» М.Лисенка та «Шкільний співаник» Ф.Колесси.

Музичний матеріал цих збірок для школи, маючи високий музично-педагогічний потенціал, є дійовим засобом становлення національної свідомості маленьких громадян України, засобом формування ставлення школярів до музичної культури свого народу, зокрема, його пісенної творчості. Але користуватись тим цінним для виховання та навчання матеріалом вчителі змогли тільки з 1991 року, коли збірки було перевидано. Отже, 70-річне перебування цих джерел у «потенціальному стані» змінилося сучасним визнанням їх та широким використаннями у шкільній практиці.

Аналіз філософських та педагогічних джерел, що висвітлюють питання методології навчально-виховного процесу вищої школи, дав нам підстави для розгляду УМПС та її успадкування з позиції культурної цілісності, принципів культуротворчої діяльності людей. У річищі нашого дослідження ефективним засобом керування процесом актуалізації музично-педагогічних джерел майбутніми вчителями музики став культурологічний підхід (В.М.Розін, Н.С.Злобін, С.С.Аверинцев, Л.М.Баткін). При такому підході у студентів формується цілісне бачення світу культури у всій його різноманітності й нестандартності. Вміння майбутніх

вчителів сприймати історико-педагогічні явища через призму інтегративних якостей культури чітко позначається на таких особливостях процесу успадкування, як оригінальна трактовка певного джерела, цікаві нестандартні узагальнення, новий погляд на якості вчителя національної школи тощо.

Однією з суттєвих особливостей культурологічного підходу є контекстне опанування явищ культури. Згідно цього положення успадкування УМПС відбувається у взаємозв'язку культурно-історичного та професійного середовищ (контекстів). Результатом такого взаємопроникнення є можливість поєднання шкільної музичної педагогіки минулого та її сучасних досягнень у співвідношенні актуального і ретроспективного, традиційного і інноваційного. Як і очікувалося, врахування двох зазначених контекстів у роботі з джерелом сприяло знаходженню так званого «історичного ключа» до минулого, його відомих та забутих явищ. Вміння студентів входити в історико-професійний контекст є умовою вирішення актуальних професійних завдань (не тільки у роботі зі спадщиною), побудови перспектив майбутньої педагогічної діяльності.

Увага до культурно-історичних аспектів музично-педагогічних явищ відкриває майбутнім вчителям перспективу вивчення джерел в річищі історичного процесу в системі координат «минуле – сучасне – майбутнє».

У створенні системи контекстного моделювання процесу успадкування музично-педагогічних джерел нами була врахована не менш важлива особливість культурологічного підходу – гуманітарна проблематизація матеріалу. Цей підхід передбачає проблемне розуміння культурних явищ, вироблення певного ставлення до них. Для діяльності студентів, які використовують проблемність як метод роботи, характерним є знаходження нових

засобів вирішення педагогічних проблем, оцінювання педагогічних явищ «на стику наук» історії, педагогіки, мистецтвознавства, вміння по необхідності йти на компроміс, критичний аналіз результатів своєї роботи тощо. Важливими складовими актуалізації джерел також стали: визначення мети та завдань опанування матеріалу, формулювання педагогічного значення джерела (ретроспективного, актуального, перспективного), добір оптимальних форм і методів роботи з дітьми.

Цілком природньо, що в процесі успадкування музично-педагогічних джерел минулого найголовніша роль відводиться особистості як суб'єкту діяльності. При культурологічному підході людина демонструє себе у своїй цілісності, стає виразником діалектичних відносин спадковості і оновлення, наслідування і творчості. Для того, щоб існувати в культурному світі, сама людина повинна мати особливу властивість, що допомагає їй гармонійно розвиватись, без великих труднощів «входити в культуру», орієнтуватись в ній. Для цього особистість має стати суб'єктом культури. Не всяка участь людини в культурному процесі дозволяє говорити про неї як про суб'єкта культури. Така якість притаманна тільки тому, хто виступає у суспільстві та у своїй професійній справі як активна творча сила.

Відомо, що культурні цінності розраховані на особистісне сприймання. Вони можуть існувати тільки через засвоєння кожною конкретною людиною закладеного в них культурного потенціалу (М.С.Каган, О.Ф.Лосев, І.А.Зязюн). Таким чином, культурна спадщина взагалі та УМПС як її складова набуде для особистості значення культурної цінності тоді, коли стане внутрішнім багатством індивідів — суб'єктів культуротворчої діяльності.

Виходячи з оцінки об'єктивної ролі вчителя у суспільстві, можна стверджувати, що він є суб'єктом культури: з одного боку

— спадкоємцем, і з іншого — транслятором, продовжувачем культурного та професійного досвіду людей. Сформувавши у майбутніх вчителів здатність будувати свою професійну діяльність на основі власного суб'єктивного досвіду, можна сподіватись, що в майбутньому вони стануть не тільки споживачами, але й творцями культури, в тому числі музично-педагогічної.

Таким чином, у дослідженні можливостей практичного використання ролі, значення, української музично-педагогічної спадщини в професійній підготовці вчителів музики було експериментально перевірено ефективність культурологічного підходу до джерел минулого. Основними культурологічними положеннями успадкування є:

- цілісність опанування УМПС, визнання її культурної цінності;
- взаємодія культурно-історичного та професійного контекстів успадкування;
- гуманітарна проблематизація матеріалу спадщини;
- осмислення себе суб'єктом культуротворення.

Суттєвим результатом проведеного нами дослідження стало усвідомлення студентами значення УМПС 1) як культурної цінності нації, 2) як ефективного засобу професійної діяльності. Студенти в більшій мірі відчули себе спадкоємцями творчих надбань видатних українських майстрів. Адже без бажання бути спадкоємцями та продовжувачами педагогічного досвіду поколінь не можна сподіватись стати справжнім професіоналом.

Література

М.В.Попович. Національна культура та культура нації. — К., Знання. — 1991. — 98 с.

В.П.Иванов, В.П.Козловский, К.Н.Быстрицкий и др. Культура и развитие человека: очерк философско-методологических проблем. – К., Наукова думка. – 1989. – С.5-59.

В.П.Козловский. Культурный смысл: генезис и функции. – К., Наукова думка. – 1990. – 127 с.

А.Ф.Лосев Держание духа. – М., Политиздат. – 1988. – 66 с.

В.М. Розин. Введение в культурологию. – М., Международная педагогическая академия. – 1994. – 102 с.

Аннотация

Статья «Теоретические аспекты изучения украинского музыкально-педагогического наследия студентами педвузов» посвящена обоснованию роли и значения национального культурного наследия в общественной жизни, в воспитании. Автор предлагает в работе над материалами использовать культурологических подход, который позволяет, с одной стороны, глубоко, целостно и системно охватить наследие как явление культуры и педагогики, а с другой – детально, с учётом исторических и профессиональных факторов, изучить каждый источник в отдельности.

Василенко І.М., Настенко Л.Г.,

Національний педагогічний

університет імені М.П. Драгоманова

ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ КУЛЬТУРИ

Серед життєвонеобхідних людських потреб освіта є чи не найважливішою, бо саме завдяки їй уможливується суспільне відтворення людини на теренах культури, науки, економіки, полі-